

የኢትዮጵያ “የፌዴራል ሥርዓት” ችግሮችና አማራጭ መፍትሄዎች

ገለታው ዘለቀ

September 17, 2016

እንደ መግቢያ

በዚህ በፊት “ኢትዮጵያ የፌዴራል ሥርዓትን የምትከተል አገር አይደለችም” ብዬ ፅሬ ነበር። ዛሬም ትንሽ አዳብሬ በዚህ ላይ ትንታኔ መስጠት አምኖኛል። ይህ ጽሁፍ ደግሞ እንዲነሳልኝ የፈለኩበት ምክንያት በቅርቡ የህወሃት አንጋፋ ታጋዮች የሆኑት አቶ ስዩም መስፍንና አቶ አባይ ፀሃየ በቅርቡ በኢትዮጵያ “ወቅታዊ” ጉዳይ ላይ የተሰኘ መግለጫ ሰጥተው ነበር። የነዚህን ከፍተኛ ባለስልጣናት ንግግር ያዳመጠ ሁሉ የየራሱን ምልክታ ያስቀምጣል። እጅግ ብዙ ሰው ግን አዲስ ነገር የማይገኝበት ወቅታዊ የማይባል ያደርገዋል። አገሪቱን ህዝባዊ ተቃውሞ በሚንጥበት በዚህ ሰአት ቢያንስ ስለብሄራዊ መግባባት ስለ ብሄራዊ እርቅ ስለ ይቅርታ ማውራት ተገቢ ነበር። የፓለቲካ መሪ ምንም እንኳን የያዘው አቅጣጫ ለራሱ አዋጭ ቢመስለውም ነገር ግን ህዝብ ካልተቀበለው ራሱን ይመረምራል። ይህ ግን በኛ ሃገር ፓለቲካ አለመታየቱ ያሳዘናል። ስልጣን ለሚወዱ ባለስልጣናትም የስልጣን እድሜ የሚጨምረው ይቅርታና መታረም መለወጥ ነበር።

በዚህ “ወቅታዊ” በተሰኘው የነዚህ የህወሃት መሪዎች መግለጫ ውስጥ አንድ ነገር ስለሰደመመኝ በዚያ ላይ በተለይ ለነዚህ ለሁለቱ መሪዎችና ለተከታዮቻቸው ማስተላለፍ እፈልጋለሁ። በዚህ ገለፃ ወቅት አቶ ስዩም ስለ ፌዴራል ስርአት ተናግረዋል። የኢትዮጵያ የፌዴራል ስርአት “አለም የሚቀናበት” ነው ይሉናል። እንዴትም የኢትዮጵያ የፌዴራል ስርአት የሌሎች ፌዴራል አገሮችን የፌዴራል ስርአት የገለበጠ ነው ይላሉ። ይህንን ሲያስረዱ የሌሎች ሃገራት የፌዴራል ስርአት ፌዴራሉ የተወሰኑ ስልጣኖችን ይሰጥና ከዚያ ቀሪው በሙሉ የኔ ነው ይላል ይሉናል። ይሰስታል አይነት ነው። ስልጣን የሚሸነሽነው ከላይ ያለው የፌዴራል ስርአት ነው ይላሉ። በአንጻሩ የኢትዮጵያ የፌዴራል ስርአት ደግሞ የተገነባው ብሄሮች ትንሽ ትንሽ ቆንጥረው ስልጣን ወርውረውለት የተቋቋመ የፌዴራል ሥርዓት ሲሆን ብዙውን ስልጣን ግን ብሄሮች ለራሳቸው እየተደሰቱበት እንደሆነ ያስረዱናል። ይህንን ሳዳምጥ አቶ ስዩም በከፍተኛ ሁኔታ የፌዴራልን ጽንሰ ሃሳብ አለመረዳታቸውን አሳዩኝ። ተከታዮቻቸው ሁሉ እንዲሁ ከተረዱት በውነት ከሰረዙ። እኚህ ሰው እንደኔው ተራ ሰው ቢሆኑ አልሟገትም ነበር። ነገር ግን እኚህ ሰውና ፓርቲያቸው ያመኑበትን ተግባራዊ የሚያደርጉና ያደረጉ በመሆናቸው የኝህ ሰው ግንዛቤ አገርን ስላወከ ነው ለመግት ያስነሳኝ።

እንግዲህ በመሰረቱ የፌዴራል ስርአት ብዙ አይነት ነው። እንደ ስምምነቱ ነው። በከፍተኛ ሁኔታ ስልጣን ለክልል የሰጡ ሃገራት በኮንፌዴሬሽን ስርአት ይተዳደራሉ። ከዚያ በመለስ ደግሞ በተለያዩ ግዝፈት በፓለቲካ ዩኒቶች መሃል ስልጣን እየተካፈሉ የሚኖሩ ደግሞ አሉ። ዋናው አቶ ስዩም የሳቱት ነገር በሌሎች ሃገሮች የፌዴራል ስርአት ውስጥ ፌዴራሉ ነው ስልጣን የሚሸነሽነው የሚለው ነው። ፌዴራል ጥቂት ስልጣን ይሰጥና ሌላውን ለራሱ ይወስዳል ይላሉ። ይህ ስህተት ነው። በሰኪዩላር የፌዴራል ስርአት ውስጥ ስልጣን የሚያካፍለው ህገ

መንግስት ነው። በህገ መንግስት የስልጣን ክፍፍል ተቀመጠ ማለት የፌዴራል መንግስት ስልጣን አዳይ ሆነ ማለት አይደለም። ሁሉም መንግስታት በተቀመጠላቸው ህግ መሰረት ይሰራሉ። ይህ ህገ መንግስት ደግሞ የሁሉ ነው። በአሜሪካ የፌዴራል ስርአት ውስጥ ፌዴራል መንግስት የስቴቶችን ስልጣን ሲፈልገው እየጨመረ ሲፈልገው እየቀነሰ አያድልም። ህገ መንግስቱን የማሻሻል ስልጣንም ቢሆን ለፌዴራል መንግስት ብቻ የተሰጠ ስልጣን አይደለም። አቶ ስዩም ይህንን ማወቅ አለባቸው። የአቶ ስዩም የፌዴራል ሥርዓት አረዳድና ትንታኔ እንዲሁም የኢትዮጵያን የፌዴራል ስርአት በተመለከተ የሰጡት ግምት የተሳሳተ በመሆኑ እነሆ ዛሬ እሳቸው አለም ይቀናበታል ያሉት የብሄር ፌዴራሊዝም ምን ምን ውጥንቅጥ እንዳለው፣ እንዴት እንዴት አድርጎ እየጎዳን እንደሆነ በዚህ ጽሁፍ ሥር እተነትናለሁ። ከሁሉ በፊት ግን የፌዴራል ስርአት የፍልስፍና መሰረቱ ምን እንደሆነ በመወያየት ወደ ዋናው አሳብ ብንወርድ ሳይምረጥ አይቀርም።

የፌዴራል ስርዓት የፍልስፍና መሰረቶች

የኢትዮጵያን የፌዴራል ስርዓት ለመተቸት ከመነሳታችን በፊት በፌዴራል ስርዓት ፅንሰ ሃሳብ ዙሪያ መወያየቱ ለግምገማችን መሰረት ይሆናል። እንደሚታወቀው የፌዴራል የመንግስት መዋቅር የተፈጠረው በተባበረችው አሜሪካ የፖለቲካ መሪዎች ነው። እነዚያ የቀደሙት የተባበረችው አሜሪካ መሪዎች አንድ ወቅት የፈጠሩት ይህ የፌዴራል ስርዓት የመነሻ አሳቡ ህዝብን በአንድ ትልቅ አዳራሽ ውስጥ አስገብቶ ዙሪያውን ኮልኩሎ ከማስተናገድ ይልቅ ክፍል ክፍል ፈጥረንለት በነዚያ ክፍሎች ደግሞ የመንግስትን ስልጣን የሚጋሩ የስቴት መንግስታት ቢመሰረቱ አገልግሎት ይሰጣል ከሁሉም በላይ ደግሞ ለህዝቡ የህግ ሪሶርሶች ይጨምራሉ ከዚህም በላይ ጠቅላላ የሆነውን የመንግስት ስልጣን በየስቴቱ ብናካፍል የሚሰጠው ስልጣንና ህገ መንግስት ጠቅላላ ነገር ሲሆን አተገባበሩ ግን ጥበብ (art) ይጠይቃል። ይህ ጥበብ ደግሞ ከመንግስታት መንግስታት በየተወሰነ ደረጃ ሊለያይ ይችላል። ስቴቶች የፌዴራሉን ስርዓት ህገ መንግስቱን ሳይጥሱ በአሰራር ጥበብ ለመለያየትና ለመወዳደር እድል ስለሚሰጥ የስቴቶች ጥበብ መለያየት ለህዝቡ የህግ ሪሶርሶ እንዲጨምር ምርጫዎች እንዲበዙ ስለሚያደርግ ለመልካም አስተዳደርና ለዲሞክራሲ ስርዓት ግንባታ እንዲሁም ለኢኮኖሚ እድገት ትልቅ ጠቀሜታ ያመጣል ከሚል ነው። በፌዴራል ስርዓት ጊዜ ዜጎች የፖለቲካ ተሳትፎ ምህዳራቸው ይሰፋል። በክልልና በፌዴራል ደረጃ ይመርጣሉ። ሁለት መንግስታት ይኖራሉ። ለዜጎች የሚያስቡ ተመራጮች ይበዛሉና ስለዜጎች ምክር ይበዛል። የፌዴራል ስርዓት ማለት መንግስት የሚባለውን ጽንሰ ሃሳብ መዘርዘር ማለት ነው። መንግስት ተዘርዘር ሲሰራበት አገር የበለጠ ያተርፋል የሚል እምነት አለው። ስቴቶች እንደየአቅማቸው መክሊትን እየወሰዱ ይሰሩበታል። እነዚህ ስቴቶች መንግስት ይባሉ እንጂ ዜጎች አይኖራቸውም። ዜግነት በስቴት የሚወሰን ባለመሆኑ ስቴቶች የሚሰሩት ዞሮ ዞሮ ለዜጎች ሁሉ በመሆኑ ትልቁ ግብ አገርን በሁለንተናዊ መልኩ ማሳደግ ነው።

የፌዴራል ስርዓት ከመነሻውም ዲሞክራቲክና ብዝሃዊነት ካለው ሰፊ ልብ የመነጨ ነው። ስልጣንን ማካፈል ለአምባገነን መሪዎች በጣም ከባዱ ነገር ነው። ከብዙ አመታት በፊት የአሜሪካ መሪዎች ይህንን ስርዓት ሲያመጡ ለዲሞክራሲ ስልጣንን ለማካፈል የቆረጡ ጀግኖች እንደነበሩ ያሳያል። በአጠቃላይ የፌዴራሊዝም ስርዓት ያመጣው ለውጥ ለብዙ ዘመናት ስልጣን በአንድ አካባቢ ተጠቅልሎ የቆየውን ከማእከል በማውጣት ለስቴቶች ማካፈል ሲሆን በዚህ የአስተዳደር ጥበብ አገርን በፍጥነት ለማሳደግ ይረዳል የሚል ነው። በሌላ በኩል በፌዴራል ስርዓት ስር ለከረመ አገር ወደ አምባገነን ስርዓት የመመለስ እድልን ያጠባል። ስልጣን ስላልተማከለ ስቴቶችም ስለበዙ በቀላሉ ሃይልን ለመጠቀል ስለሚያስቸግር አስቸጋሪ መሪዎች ቢመጡም አምባገነን ስርዓት እንዳያብብ ያደርጋል። ሌላው የፌዴራልን ሥርዓት ተመራጭ የሚያደርገው ነገር ደግሞ ማንነትን ለመንከባከብ ይረዳል ከሚል ነው። ማንነት ሲባል በተለይ የብሄር ማንነትን ለማለት ነው። ብሄሮች በቋንቋቸው እንዲዳኙ እንዲተዳደሩ ለማድረግ ከአሃዳዊ ስርዓት ፌዴራላዊ ስርዓት ይመረጣል ይባላል።

የኢትዮጵያ የፌዴራል ስርዓት ምን ይመስላል? ስንት ችግሮች አሉበት?

የፌዴራል ስርዓት በተባበረችው አሜሪካ መሪዎች ከተፈጠረ በሁዋላ ሌሎች አገሮችም ይህንን ስርዓት ተማርከውበት እየተጠቀሙበት ነው። በርግጥ በዓለም ላይ ያለ የፌዴራል ስርዓት ሁሉ አንድ አይነት አይደለም። የአሰራር አንዳንድ ልዩነቶች አሉ። ለምሳሌ የህንድን የፌዴራል ስርዓት ስናይ ስቴቶች ህገ-መንግስት የላቸውም። ከካሽሜር ግዛት ውጭ ሌሎቹ ስቴቶች የሚጠቀሙት የሃገሪቱን አንድ ህገ መንግስት ብቻ ነው። የካናዳ የአውስትራሊያና የጀርመን የመሳሰሉት አገሮች የፌዴራል ስርዓቶች በየተወሰነ ደረጃው የተለያዩ ናቸው። ይሁን እንጂ በመሰረታዊ መርሃቸው ማለትም ስልጣንን በማካፈል በኩል ሁሉም ሃገራት እምነቱ አላቸው። ወደ ኢትዮጵያ ስንመጣ የተለየ ነገር እናያለን። ኢትዮጵያ ስያሜዋ የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግስት ነው። ከዚህ ስያሜ የምንረዳው የፌዴራል ስርዓትን ተቀብያለሁ በትምህርቱ ተማርኪያለሁ የምትል አገር እንደሆነች ነው። ታዲያ የፌዴራል ስርዓትን ልትቀበል የዘረጋችበት እጅ ደግሞ በቡድን በቡድን ነው። በህገ መንግስቷ መግቢያ ላይም እኛ ብሄር ብሄረሰቦች..... በሚል ነው አዲሱን ስርዓት አሃዱ ብላ የጀመረችው። ይህ መሰረታዊ እምነቷን ከፌዴራል ስርዓት ጋር እንዴት ለማስኬድ እንደሚችልና ያመጣባትን ችግር አንድ ሁለት እያልን እንመለከታለን።

በዚህ ጽሁፍ ውስጥ የምናየው ዋና ጉዳይ ሳይንሳዊ የሆነው የፌዴራል ስርዓት

ከብሄር ፖለቲካ ጋር ሲገናኝ ምን አይነት መስተጋብር አንዳለውና አጠቃላይ ፌዴራሊዝምን በብሄር ላይ ማቆሙ ምን ያህል የፌዴራልን ጽንሰ ሃሳብ እንዳፋለሰ በአጠቃላይም በሃገሪቱ ኢኮኖሚያዊ ፖለቲካዊና ማህበራዊ ጉዳዮች ላይ ያመጣውን ችግር እንዳስሳለን። የውይይታችን ማጠንጠኛዎች ሰባት ነጥቦች ሲሆኑ እነሱም፡-

- የመንግስት አወቃቀር
- የሃይል መካፈል ጉዳይ

የማንነት ጉዳይ

የዴሞክራሲ ጉዳይ

የኢኮኖሚ ጉዳይ

ለአስተዳደር አመቺነት

አብዮታዊ ዴሞክራሲና ፌዴራሊዝም ናቸው

በነዚህ ከፍ ሲል በዘረዘርናቸው ስድስት ማእዘኖች አንፃር የኢትዮጵያን የፌዴራል ስርዓት መተቸት አሁን እንጀምር።

1. የመንግስት አወቃቀር

በመግቢያ ላይ ጠቆም እንደተደረገው በፌዴራል ስርዓት ጊዜ መንግስት ሲዋቀር ሶስቱ የመንግስት አካላት ማለትም ህግ አውጭ፣ ህግ አስፈጻሚውና ህግ ተርጓሚው ተለይተው በሚገባ መዋቀር አለባቸው። ይህ የፌዴራል ስርዓት ዋና ጉዳይ ነው። የመለያየታቸው ዋና ምስጢር በተለያዩ አጋጣሚ ስልጣን የሚይዙ ባለስልጣናት እነዚህን አካላት መሳሪያ አድርገው ድሆች እንዳይበዘበዙ ነው። እነዚህ ሶስት አካላት ቼክና ባላንስ እያደረጉ እየተጠባበቁ ሲኖሩ ሚዛናዊ የሆነ ተጠያቂነት ያለበት ስርዓት ይፈጠራል። እነዚህ ሶስት አካላት ጎን ለጎን እየተያዩ ቼክና ባላንስ እያደረጉ የሚጠብቁት አንድ ነገር ቢኖር የህዝብን ስልጣን ነው። እውተኛው የስልጣን ባለቤት ህዝብ በመሆኑ እነዚህ ሲስተሞች በህይወት ዘመናቸው ይህን የህዝብ ስልጣን ይጠብቃሉ። ያገለግላሉ። እነዚህ ሶስቱ የመንግስት መዋቅሮች ሳይለያዩ ከተፈጠሩ ተጠያቂነት ስለሚጠፋ ስልጣን ከህዝብ እጅ ይወጣና የጥቂቶች ፍላጎት መፈጸም ይጀምራል። ፍርድ ቤት ህግ አውጭው አስፈጻሚው ሁሉ የጥቂቶችን ፍላጎት እያስፈጸመ የሚኖርበት ሁኔታ ይፈጠራል። እንግዲህ ኢትዮጵያ የፌዴራል ስርዓት አራምዳለሁ ባይ ናት ብለናል። በርግጥ የብሄር ፌዴራሊዝም የሚባለውን ፖለቲከኞች አይጠቀሙበትም። የፌዴራል አገር ነን ብቻ ነው የሚሉት። ትንሽ አፈር ይሉበት ይመስላል። ተቃዋሚው ግን ፍርጥ አድርገው የብሄር ፌዴራሊዝም ነው ያለው ይላሉ። መንግስት የፖለቲካ መሰረቴና የስልጣን ምንጮቹ ዘውጎች ይሆኑና ነገር ግን የፌዴራል ስርዓት መርሆዎችን አከብራለሁ የሚል ነገር ያንጸባርቃል።

የብሄር ፖለቲካና ፌዴራሊዝም አብሮ ሲመጣ ምን ሊከሰት እንደሚችል ቆየት ብለን እናነሳለን ለአሁኑ ግን በኢትዮጵያ የብሄር ፌዴራል ስርዓት ውስጥ አንዱ የሚታየው ነገር እነዚህ ሶስቱ ማለትም ህግ አውጭው አስፈጻሚውና ተርጓሚው ሲዋቀሩ የተፈጠረ ስህተት አለ። ይህ ስህተት ደግሞ በከፍተኛ ሁኔታ የነዚህን ሶስት አካላት ተለያይቶ የመፈጠር መርህ እንዲፈረስ አድርጓል።

በኢትዮጵያ ህገ መንግስት አንቀጽ 62 ንዑስ አንቀጽ 1 መሰረት የሃገሪቱን ከፍተኛ የፍትህ ስልጣን የያዘው የፌዴሬሽን ምክር ቤት ነው። ይህ ምክር ቤት የዳኝነት ስራን ነጥቆ የወሰደ ሆኖ ነው የተዋቀረው። በዚህ አንቀጽ ላይ እንደተደነገገው የሃገሪቱን ህገ መንግስት የሚተረጎመው ይህ ምክር ቤት ነው። በሌሎች የፌዴራል አገራት የሃገሮችን ህገ መንግስት የሚተረጎመው አካል አንድም የህገ መንግስት ዳኛ ተቋቁሞ ወይም ደግሞ የሃገሪቱ ከፍተኛው ፍርድ ቤት ነው። የህገ መንግስት ፍርዳም ስራ በተፈጥሮው የህግ ስራ በመሆኑ ሃገሮች በባለሙያ ያሳዩታል። ባለሙያው ሲተረጎም ጣልቃ ሳይገቡ እየተዳኙ ይኖራሉ። አንድ የፖለቲካ ስልጣን ያለው መንግስት ፓርላማውን አቋቁሞ ህጎችን ያወጣል። እነዚህን ህጎች ያወጣሁት እኔ ነኝ ስሜታቸውን፣ ቋንቋቸውን የምረዳው እኔ ነኝና እኔው እተረጎማለሁ እኔው እፈጽማለሁ አይልም። ጠቅላላ ህጎችን ያወጣና ለባለሙያዎች ሲሰጥ እነዚያ ባለሙያዎች ይተረጎማሉ።

በኢትዮጵያ ሁኔታ ግን የተለየ የሆነው እንደሚታወቀው የፌዴሬሽን ምክር ቤት የሚዋቀረው በፖለቲካ ሰዎች በመሆኑ ይህ አካል የህግ ትርጉም ስራ ሲሰጠው የሚፈጠረው ችግር የመንግስት የስልጣን ክፍፍል ብቻ ሳይሆን አሰራርም ላይ ትልቅ ችግር ያመጣል። የህግ ባለሙያ የሆኑት ዶክተር ጸጋየ ረጋሳ ሲናገሩ አንዱ የዚህ አወቃቀር ትልቅ ችግር አፈጻጸም ላይ ነው ይላሉ። እንደሚታወቀው ፍርድ ቤት የወሰነውን ውሳኔ ለማስፈጸም ፖሊሲ ሊታዘዝ ይችላል። የፌዴሬሽን ምክር ቤት ውሳኔ ሲያሳልፍ ውሳኔውን ተግባራዊ ለማድረግ የሚሄድበት መንገድ ህጋዊነት አጠያያቂ ነው። ከሁሉ በላይ ግን ይህ ምክር ቤት ዳኝነት እንዴት ይሰጣል? ይህ ጉዳይ ከህገ መንግስቱ ጋር ይሄዳል አይሄድም ካለ ቡሃላ እንዴት ነው የአፈፃፀም ሂደቱ? የሚለው ጉልህ ጉዳይ ነው። ለምሳሌ አንድ ጠቅላይ ሚኒስትር የሆነ ግድፈት ቢያመጣ ፓርቲዎች ቢጋጩ ጉዳዩ ከህገ መንግስት ጋር ይሄዳል አይሄድም ለማለት ይህ ምክር ቤት እንዴት ገለልተኝነት ይሰጣል? ካድሬዎች የተሰበሰቡበት ቤት እንዴት ብይን ይሰጣል? መንግስት ራሱ ህገ መንግስቱን የሚፃረር ከባድ ነገር ቢያደርግ ዳኛው ራሱ ኢህአዴግ ሆኖ ይመጣል ማለት ነው። ይህን ጉዳይ ስናጤን በአሁኑ የመንግስት አወቃቀር ኢትዮጵያ የፍትህ ስራዋን ዋና ጉዳይ የፖለቲካ ውክልና ያላቸው አካላት ነጥቀዋት ይታያል። ይህ የሚያሳየው ደግሞ የሃይል ክፍፍል (Separation of power) እንደጠፋ ነው። ህግ ተርጓሚው የፖለቲካ ሰው በመሆኑ ነው ይህ ችግር እንዲከሰት ያደረገው።

ለምሳሌ እንዲሆን አንዳንድ ተግባራዊ ምሳሌዎችን እናንሳ። ወልቃይቶች ማንነታችን ተጎዳ በግድ ትግራይን ምሳሌ ተባልን ብለው ይከሰሱ። እነዚህ ወገኖች ይህን ክስ ይዘው ወደ ፍርድ ቤት አይሄዱም። ምክንያቱም የማንነቶችን ጉዳይ የሚያየው አካል የፌዴሬሽን ምክር ቤት በመሆኑ ነው። ወልቃይቶች መንግስትን ከሰው እዚያው መንግስት ጋር ይሄዳሉ። ክልሎች ቢጋጩም ፈራጁ ያው የፌዴሬሽን ምክር ቤት ነው። በህግ ተርጓሚው ውስጥ አህአዴግ የፓለቲካ ፓርቲ አባሎቹን ዳኛ ስላደረገ ነው የሃይል መለያየት ጉዳይ በኢትዮጵያ የመንግስት ሥርዓት የፈረሰው።

በፌዴራል ስርዓት ውስጥ የነዚህ ሰባት ስልጣናት መለያየት ዋና ጉዳይ ሲሆን ኢትዮጵያ ባዋቀረችው ሲስተም ግን ይህ ፎርሙላ ሲሰበር እናያለን። ከዚህ የተነሳም የኢትዮጵያ የፌዴራል ስርዓት የፌዴራል ስርዓትን ዋና መርህን ለመከተል ያልቻለ ሆኖ እናያለን።

2. የሃይል መካፈል ጉዳይ

የፌዴራል ስርዓት ሲጀምር የሚያምነው ነገር ሃይልን ለስቴት መንግስታት በማካፈል አገልግሎትን ማሳለጥ ነው። በብዙ የፌዴራል አገራት በፌዴራልና በስቴቶች መካከል የሃይል መከፋፈል አለ። በአንዳንድ ጉዳዮች ላይ አብረው ይሰራሉ በአንዳንድ ጉዳዮች ላይ ለየብቻ ይሰራሉ። በኢትዮጵያ ሁኔታ ስናይ በርግጥ ክልሎች ሁሉ የየራሳቸው ህገ መንግስት አላቸው። የየራሳቸው ምክር ቤት አላቸው። ነገር ግን ሃይል ሲበዛ ፌዴራል አካባቢ የተሰበሰበ ሲሆን ክልሎች ክንፍ ሳይኖራቸው ይበራሉ የተባሉ አካላት ናቸው። ሃይል በጣም ለመማከሉ የተጻፈ መረጃ ብዙ የለም። ነገር ግን የህዝቡ ግንዛቤ የሚያሳየው ግን ይህንን ሃቅ ነው። ኢትዮጵያ የብሄር ፌዴራሊዝም ነው የማራምደው ብትልም የፌዴራል ስርዓት ዞር ዞር የሚጠይቃት ሃይልን ለክልሎች ማካፈል ነው። ብሄሮች ራሳቸውን እንዲያስተዳድሩ ሃይል መስጠት ነው። ነገር ግን ይህ አልሆነም። ሃይል ተማክሏል።

ለዚህም ነው ዛሬ የአርማና የአማራ ህዝብ የኮንሰና የአጋዴን ወዘተ ህዝቦች በሃይል ያመጹት። ትልቁ ጥያቄያቸው ህወሃት የበላይ ሆኖ በየክልሉ አገልጋዮቹን እየሾመ እየጨቆነ ነው የሚል ነው። ይህ የህዝቡ ግንዛቤ የሚያሳየው ሃይል እንዳልተካፈለ ነው። እውነቱን እንገባር ከተባለ ህወሃት ተቃዋሚ ፓርቲዎችን ከሚጨቁነው በላይ የራሱን አጋር ድርጅቶች አጥብቆ ጨቁኖ የያዘ ድርጅት ነው። መጠቀሚያዎቹ ስለሆኑ እጅግ አጥብቆ ያዋቸው ናቸውና ነጻነት የላቸውም። እነዚህ ሰዎች አንድ ቀን ያበጠው ይፈንዳ ህወሃትን አባጠጥን አናታችን ላይ ወጣ ብሄሮቻችንንም አገራችንንም ጎዳን ብለው የፍርሃትን ቀንበር ሰብረው ካልተነሱ ህወሃት እንዲሁ ጋልቧቸው መጓዙ ጥሞታል። በአጠቃላይ እንደ ፌዴራል ስርዓት ስናይ አንድ የፌዴራል ስርዓት በተለይም የብሄር ፖለቲካ የምታራምድ አገር፣ የብሄሮችን መብት እስከ መገንጠል የተቀበለች አገር ስለ ራስ ማስተዳደር የምትዘምር አገር የሃይል መካፈል ጉዳይ ዋና ጉዳይ ነው። ብሄሮች የተፈጥሮ ሃብታችሁ ሁሉ በዋናነት የናንተ ነው ተብለው ነገር ግን በቴክኒክ ስልጣናቸው ከተቀማ የሃይል መካፈል ጉዳይ ዳዋ በልቶታል። ከዚህ አንጻር ስናይ ኢትዮጵያ የሃይል ክፍፍልን እየተደሰተችበት ያለች አገር ባለመሆኗ የፌዴራል ስርዓትን እከተላለሁ ብትልም ከቶ ማን ሊሰማ።

3. ማንነት

ከሰባላር ፌዴራሊዝም ዶክትሪን ጽንሰ ሃሳብ የምንማረው ነገር ማንነትን መንከባከብ ሲባል የቡድን ወይም የብሄርን ማንነት ብቻ ማለት አይደለም። ብዙህ የሆኑ ሃገራት የፌዴራል ስርዓትን የሚመርጡት ክልላዊ ማንነትንና ብሄራዊ አንድነትን ወይም ብሄራዊ ማንነትን አቻችሎ ጠብቆ ለመኖር ስለሚያስችል ነው። በሳይንሳዊ የፌዴራል ስርዓት ውስጥ ሁሉም ማንነቶች እንክብካቤ ይሻሉ። ማንነትን ማሸቀዳደምና ከአንዱ ማንነት አንዱ ይበልጣል ማለት የፌዴራል ዶክትሪን አይመስልም። ማንነቶች እርስ በርስ ሳይጋጩና አንዱ አንዱን ሳይገዳደረው ማኖር የፌዴራል ዶክትሪን ይመስላል።

በመሆኑም ክልላዊ ማንነት ብሄራዊ ማንነትን ወይም ብሄራዊ ማንነት ክልላዊ ማንነትን ለማፍረስ ሳይጣጣሩ የሚኖሩበትን የመንግስት ስርዓት መቅረጽ ነው የፌዴራል ስርዓትን መከተል ማለት። ወደ ኢትዮጵያ ስንመጣ ህገ መንግስቱ ወይም መንግስታዊ ስርዓቱ ሲዋቀር አንዱ ማንነት አንዱን በፈለገው ጊዜ አፍርሶት እንዲሄድ በር ከፍቶ ነው የተዋቀረው። የክልል መንግስት ከፈለገ ያለ ምንም ቅድመ ሁኔታ ፌዴራሉን ሽርፍ አርጎ ገምሶት ሊሄድ ይችላል። አንቀጽ ሰላሳ ዘጠኝ የሚያሳየው ሃቅ ይህንን ነው። የኢትዮጵያ የፌዴራል ስርዓት ሲዋቀር ክልላዊ ማንነት ብሄራዊ ማንነትን እንዲያፈርስ ተደርጎ የተዋቀረ በመሆኑ ከፌዴራል ጽንሰ ሃሳብ በተቃራኒ የሚሄድ ነው። አቶ ስዩም ገልብጠነዋል የሚሉት ይህንን ከሆነ ተሳስተዋል። የሚገርመው ይህ አንቀጽ ሲፀድቅ ያልታየው ሌላው ጉዳይ ለምሳሌ ሌሎች ብሄሮች ሁሉ አብረው መኖርን ፈልገው ነገር ግን አርምያ መገንጠል ቢፈልግ አገር መፍረሱን አለማስተዋሉ ነው።

አርሚያ ካለው የጂኦግራፊ አቀማመጥ አንፃር ቢገነጠል ደቡብና ሰሜን አብረው መኖር ቢፈልጉም እንኳን መኖር እንዳይችሉ አድርጎ ይሄዳል ማለት ነው። ይህ የሚያሳየው ይህ አንቀጽ አንዱ ሌላውን እያፈረሰ እንዲሄድ የሚያደርግ የኢትዮጵያንና የአለምን ሁኔታ ያላገናዘበ ነው። ለምሳሌ የተባበረችው አሜሪካ ብዙ ስቴቶች አሏት። ነገር ግን እነዚህ ስቴቶች በፈለጉት ጊዜ የፌዴራል መንግስቱን የሚያፈርሱበት ስርዓት የለም። በአንጻሩ የፌዴራል መንግስትም ስቴቶችን አያፈርስም። ሁለቱም መንግስታት ስልጣን

እየተጋሩ እየተጠበቁ የሚኖሩበት ስርዓት ነው የተዋቀረው። የፌዴራል ስርዓት የሚባለው ይህ ነው። የኢትዮጵያ የፌዴራል ስርዓት ከፍ ሲል እንደገለጽኩት የክልል መንግስት የሙብቶችን ጥግ ይዞ እስከ መገንጠል ሲሄድ ብሄራዊ ማንነት ምንም ጠባቂ በህገ መንግስቱ አልተበጀለትም። እንዴውም ይህ የመገንጠል ሙብት ዋስታና ነው ይጠብቀናል እያሉ ይቀልዳሉ። ይህ አይነት ስርዓት በአለም አልታየም። ለምን የኢትዮጵያ የፌዴራል ስርዓት አንዱ ማንነት አንዱን እንዲያፈርስ ሆኖ ተዋቀረ ካልን አንዱ ችግር ለብሄር ማንነት የተሰጠው የተሳሳተ ትርጉም ነው። የብሄር ማንነትን የሰው ልጆች የመጨረሻ የማይነካ ጠገግ አድርጎ ማሰብ ያመጣው ችግር ነው። ነገር ግን አንድ ቡድን አንድ ቋንቋ እየተናገረም በጭቆና ስር ሊሆን ይችላል።

በቤተሰብና በጄኖራል ክፍፍሎች ግጭት ሊደርስበት ሊቀበል ይችላል። አንድ ብሄር ብቻውን ሜዳ ላይ ሲያገኘው ማይክሮ ልዩነቶች እየሳሉ ወደ ማክሮ ያድጉና እስከ መገንጠል ይደርሳሉ። ሁለቱ ኮርያውያን በአሳብ ስለተለያዩ ብቻ ተለያይተው አሉ። ሰማሊያ አንድ ብሄር የምትባል ሆና ሰማሌ ላንድ ተገንጥላ ትኖራለች። ሆኖ ጂኒቦስ የሆኑ አገራት በግፍ አገዛዝ በአድልዎ የሚኖሩ አሉ። በመሆኑም ይህን ጠገግ ዘሮ መግቢያ የመጨረሻ ዋስትና አድርጎ ማሰቡ ማህበራዊ ሳይንስ ይጎድለዋል። ለነገሩም ከብሄር በታችም ሌሎች ልዩነቶች አሉ። እነዚህ ልዩነቶችም ጠገግ ናቸው ነገር ግን የሰው ልጅ የማምለጫ ዓለት ተደርገው አይወሰዱም። ጠንካራ ጠገግ የሚባለው ቤተሰብ ሲሆን ይህም ቢሆን ስፋት ስለሌለው የሰው ልጆችን ሰፊ ፍላጎት አያረካምና የግድ ሰፊ ጠገግ የሰው ልጅ ይሻል። ይህ ጠገግ ደግሞ በመርህ ላይ የተመረኮዘ ሆኖ የተለያዩ ቤተሰቦችን ቋንቋና እምነቶችን ሁሉ ይዞ መኖር ይችላል።

የናው ጉዳይ የሰብስቡን መውጫና መግቢያ ህግጋት መርህ ሳይንሳዊ እንዲሆን ማድረግ የሆኑን ጨዋታ ከደምና ከዘር በላይ ማዋል ነው። በመሆኑም ብሄርን ያን ያህል ሙብት አጎናጽፎ ብሄራዊ አንድነትን የኮንትራት ቤት አድርጎ መነሳቱ በዚያ ጠገግ ስር ያሉትን ዜጎች ሁሉ ግራ ያጋባ የፌዴራል ጠገግ ያደርገዋል። አገራቸው ዘላለማዊ አትመስላቸውም። አገር የሰው ልጆች ትልቁ ጠገግ ነውና ከብርና ትኩረት ይሻል። ዜጎች ሃገራቸው በየትኛውም ጊዜ የምትፈርስ አድረገው እንዲያሰቡ የሚያደርግ ሥርአት መፈጠሩ ትልቅ ኪሳራ ነው። በመሆኑም አንድ የፌዴራል ስርዓት ሲዋቀር እነዚህን ሁለት ማንነቶች እርስ በርስ እንዲጠበቁ ተደርጎ መሆን አለበት። ሁለቱንም ጠገግ መንከባከብ ያሻል።

ከዚህ ከማንነት ጋር በተያያዘ የኢትዮጵያ የፌዴራል ስርዓት ችግር ሁለቱን ማንነቶች እርስ በርስ እንዲፈራከሱ አድርጎ መዋቀሩ ሲሆን ሌላም ችግር አለበት። ለመሆኑ ብሄራዊ ማንነትን ችላ ብሎም ቢሆን የብሄሮችን ማንነትን መጠበቅ ተችሏል ወይ? የሚል ጥያቄ እናንሳ። ባለፉት ሃያ አምስት አመታት ውስጥ የብሄሮች ማንነት የተጠበቀበት መንገድና ዘዴ ትክክል አልነበረም። በመሰረቱ አንድን ቡድን ማንነቱን እንጠብቅ ስንል በቋንቋው እንዲጠቀም በባህሉ እንዲጠቀምና እንዲኮራ ማድረግ ማለት ነው። ኢትዮጵያ ውስጥ የሆነው ምንድን ነው? ካልን የብሄሮችን ማንነት ለመጠበቅ ሲባል ብሄሮችን ከአለፈ መጥፎ ታሪክ ጋር ማጋጨት አንዱ ዘዴ ነበር።

በተለይ የኦሮሞና የደቡብን ማህበረሰብ በአጼ ምኒልክ ላይ ቁም እንዲይዙ የታሪክ ግድፈቶችን ወደ አንድ ብሄር እንዲያላከኩ የማድረግ ዝንባሌ በሃይል ነበር። መንግስት ይህን ጉልበት ለብሄርተኝነት ስሜት ማሳደጊያ ሲጠቀም የሃገሪቱ ማህበራዊ ሃብት ጠፋ። መተማመን እየተነሳ መጣ። የጎኖሽ ግንኙነትን አሻከረ። ይህ አይነቱ የብሄርተኝነት እድገት ሰዎች በባህላቸው እንዲደሰቱ የሚያደርግ ሳይሆን ከሌላው ጋር በባለፈ ታሪክ እንዲናቆሩ የሚያደርግ ጸረ ፌዴራል ስርዓት ነው። ይህ የእድገት ዘዴ ሄዶ ሄዶ ያንኑ ብሄራዊ አንድነትን እየጎዳ የሚሄድ ነው። በርግጥ በአሁኑ ጊዜ ከሃያ አምስት አመት በሁዋላ በተለይ አማራና ኦሮሞ ይህን ነገር እየሰበሩት ይገኛሉ። መንግስት በርግጥ ይህን ሲያደርግ የነበረው ለአንድ ጠባብ ቡድን ጥቅም ሲል ነው። ይህ አካሄዱ ጸረ ፌዴራል ዶክትሪን ነው በርግጥ። የፌዴራል ስርዓት ፍላጎት ብሄሮች ማንነታቸውን በአንድ በኩል እየገነቡ በሌላ በኩል ደግሞ ብሄራዊ ማንነታቸውን እንዲያሳድጉ እጅ ለእጅ እንዲያያዙ ነበር።

4. የዴሞክራሲ ጉዳይ

የፌዴራል ስርዓት የተፈጠረበትና የሚመረጥበት አንዱ ጉዳይ ሲስተሙ ዴሞክራሲን እንደ ልብ ያንሸራሸራል ከሚል ነው። የህግ ሪሶርስ ስለሚጨምር፣ ምርጫ ስለሚጨምር ዜጎች ታለንታቸውን እውቀታቸውን የሚያሳድጉበት ኢንቨስት የሚያደርጉበት መም ብዙ ይሆናል። ሰባዊና ዴሞክራሲያዊ መብቶቻቸው የሚጠበቁበት ሲስተም ነው። ዶክትሪኑ ለቡድንም ለግለሰብም መብቶች የሚጨነቅ ይመስላል። ወደ ኢትዮጵያ ስንመጣ ግዙፍ ችግሮችን በዚህ አቅጣጫ እናያለን። ከመንግስት አምባገነናዊ ተፈጥሮ ባሻገር ሲስተሙ በራሱ የፈጠረው ግዙፍ የዴሞክራሲ ድርቅ (deficit) እንዳለ እንመልከት።

የፌዴራል ሲስተሙ ሲዋቀር እንደ ልዩነት የመጨረሻ ቅንጣት የታየው ብሄራዊ ልዩነት በመሆኑና ይህ ጠገግ እየተቆጠረ በነዚህ ጠገግ ላይ የተመሰረተ የብሄር ፖለቲካ ስለተዋቀረ ዜገነት በመሃል ተረስቷል። ገና ሲጀምር ኢትዮጵያ የብሄር ብሄረሰቦች አገር ናት.... ብሎ የሚጀምር ህገ መንግስታዊ ስርዓት ያለ ሲሆን ዜጎች በነዚያ ቡድን ውስጥ ታጭቀው የሚታዩ ሲሆን ዜግነት በክልል

ወይም በቡድን ስልቻ ውስጥ እንዲታፈን ተደርጓል። ዜጎች በኢትዮጵያ አገራቸው ውስጥ ከወዲያ ወዲህ ሲንቀሳቀሱ የዲሞክራሲ ድርቅ ይመታቸዋል።

ለምሳሌ ያህል በሚሊዮን የሚቆጠሩ አማራጭ አሮሚያ ይኖራሉ። እጅግ ብዙ አሮሞዎች በደቡብ በሰሜን ይኖራሉ፣ ወላይታዎች፣ ጉራጌዎች፣ ዶርዜዎች ወዘተ ተንቀሳቅሰዋል። እነዚህ ዜጎች ያለ ስልቻቸው ሲገኙ ዲሞክራሲያዊ መብታቸው ይሸራረፋል። ምክንያቱም ስርዓቱ የሚቆጥረው በነሲብ ወይም በጅምላ ስለሆነ ዜግነት ስለተዘለለ ነው። ቀላል ምሳሌ እናንሳ ብንል የሃረሪን ጉዳይ ማንሳት ይቻላል። ይህቺ ክልል ስትመሰረት አስራ ዘጠኝ ወረዳዎች ከአሮሞያ የተጨመረ ሲሆን ሃረሪዎች ስምንት በመቶ ገደማ ብቻ ናቸው። ከፍተኛ ቁጥር ያላቸው አሮሞዎችና አማራዎች ናቸው። በፌዴራል ስርዓቱ እምነት ይህ ክልል በዋናነት የሃረሪ ነው። ይህ “በዋናነት የሃረሪ ተወላጆች ነው” ማለት ምን ማለት እንደሆነ አልተበየነም። ዋናው ጉዳይ ግን ዋና ያልሆኑ ዜጎች ግን ፖለቲካዊ መብታቸው ይሸራረፋል። በዚያ ክልል አማራ የሃረሪ ሊቀመንበር መሆን አይችልም።

የፈለገውን ያህል ህዝብ ቢመርጠውም ችሎታ ቢኖረውም አይችልም። አሮሞ ወይም ትግሬ የፈለገውን ያህል አቅም ቢኖረውም ሊመረጥ አይችልም። ያም ብቻ ሳይሆን የዚያ ክልል ዋና ባለቤት ባለመሆኑ ከፍተኛ የዜግነት መብቱን የጣሰ የፌዴራል ስርዓት ነው የተመሰረተው። ይህ አይነት የፌዴራል ስርዓት አገሪቱን የተለያዩ አገራት ህብረት ያስመስላታል እንጂ በፌዴራል ስርዓት የምትተዳደር አያስመስላትም። ቤንሻንጉል ጉሙዝ ብንሄድም ተመሳሳይ ችግር አለ። አማራና አሮሞ ብዙ ያሉ ሲሆን በዚያ ያሉ እነዚህ ብሄሮች የዜግነት መብታቸው ይገፈፋል። በአጠቃላይ ከክልሉ ውጭ የሚኖረውን የኢትዮጵያን ህዝብ ስናይ በብዙ ሚሊዮን የሚቆጠር ሲሆን በድምሩ ምናልባትም በቁጥሩ ከአሮሞና ከአማራ ቀጥሎ በሶስተኛ ደረጃ ይሰለፍ ይሆናል። እንግዲህ ይህ ሁሉ ሚሊዮን ህዝብን ነው በዚህ የፌዴራል ስርዓት ውስጥ የክልል ዋና ባለቤት ያልሆነውና የዲሞክራሲና የዜግነት መብቱ የተገሰሰው። ይህንን ስናይ ከፍተኛ የዲሞክራሲ ደፈዘት ያለበትን የፌዴራል ስርዓት ኢትዮጵያ እየተከተለች እንደሆነ መረዳት ይቻላል።

ሌላው ለዲሞክራሲ ድርቅ የተጋለጠው ማህበረሰብ ደግሞ ቅይጥ ዜጋ ነው። ከሁለትና በላይ ብሄሮች የተወለደው ህዝብ ብዙ ሲሆን ይህ ህዝብ በዚህ መንግስት የፌዴራል ስርዓት ጊዜ ቀርቦለት የነበረው ምርጫ ሳይንሳዊ አልነበረም። መንግስት ይህን ሁሉ ዜጋ ወይ ከናትህ ወይ ካባትህ አንዱን ምረጥ ተብሎ ነበር። ይህ ሥነህይወታዊም ሆነ ማህበራዊ ሳይንስ የነደለው ተራ የሰፈር አሳብ ነው። ይህ ችግር የመጣው ከፍ ሲል እንዳልነው የሰው ልጆችን ጠገግ ስናይ አገርን ሳይሆን የብሄርን ጠገግ አልፋና አሜጋ አድርገን ከማሰባችን ጋር ተሳስቶ የመጣ ችግር ነው። በሌላ በኩል ከተሞች አካባቢ አድገው ስለብሄር ደንታ የሌላቸው ቤተሰብ የማይጠይቁና የማይፈልጉ ብዙ ዜጎችም ይህ ስርዓት አስጨንቋቸዋል። ለነሱ ኢትዮጵያዊነት ብሄር ቢሆን ይመርጣሉ። እንዲህ አይነት ዜጎችን ያስጨነቀ የፌዴራል ስርዓት ነው። በአጠቃላይ ግን ለዲሞክራሲ እድገት ከፍተኛ መሰናክል ያለበት ስርዓት በመሆኑ የፌዴራልን ትምህርት ይቃወማል። ስርአቱ ከላይ ሆኖ ማየት ያልቻለ ስለሆነ ከላይ ያለውን ትልቅ ጠገግ ከቁም ነገር አይቆጥረውም።

5. የኢኮኖሚ ጉዳይ

የፌዴራል ስርዓት አንዱ ዋና አጀንዳው ልማት ነው። ለኢኮኖሚ እድገት ትልቅ በር መክፈት የመርጫ መም ማብዛትና ዜጎች ውጤታማ ትርፋማ እንዲሆኑ ማድረግ ነው። የኢትዮጵያን የፌዴራል ስርዓት ለኢኮኖሚ እድገት ይመቻል ወይ? ስንል ሌላው በጣም አሳሳቢ ነገር ይታያል። ከመነሻው የተፈጥሮ ሃብት ክፍፍል ላይ ግልጽነት የለውም። ክልሎች የራሳቸውን ሃብት ይጠቀማሉ ሲባል ምን ማለት እንደሆነ አልተበየነም። ከሁሉ በላይ ግን አንዱ ማንነት ሌላው እንዲያፈርሰው ሆኖ የተዋቀረ አገር እንደምን ሆኖ ነው ብሄራዊ ቅርስ የሚይዘው? ለብሄራዊ ቅርስ ብሄራዊ አንድነት ወሳኝ ነው። በቅርቡ የተከሰተን ምሳሌ ላንሳ።

የመንግስት ሰዎች ተማሪዎችን ሰብስበው ለአባይ ግድብ ብር አዋጡ ያላሉ። ከተማሪዎች የተጠየቀው ጥያቄ ግን አስደንጋጭ ነበር። ተማሪዎች ምንድን ነው ያሉት ገንዘባችንን አዋጥተት አዋጥተን ከገነባን በሁዋላ ይህ አሁን ግድቡ ያለበት ብሄረሰብ እኔ በቃኝ ብሎ አንቀጽ ሰላሳ ዘጠኝን ጠቅሶ ቢገነጠልስ? የሚል ጥያቄ ቀርቧል። ይህ የሚያሳየው ዜጎች ለብሄራዊ ቅርስ ሃይላቸውንና ገንዘባቸውን ኢንቨስት እንዳያደርጉ የሚከላከል እንቅፋት መኖሩን ነው። በርግጥም መንግስትም ትንሽ ጅልነት ያለው ይመስላል። በአንድ በኩል መገንጠል መብት ነው ብሎ ኢትዮጵያን የኮንትራት አገር አድርጎ ካዋቀረ በኋላ በሌላ በኩል ደግሞ ኑ ብሄራዊ ልማት እንስራ ብሎ እንዴት ይቀሰቅሳል። ከተለያዩ ለማን ሸጠን እንካፈለዋለን። ውጥንቅጡ የወጣ ስርዓት ነው በውነት።

በሌላ በኩል ደግሞ መሬት የመንግስት ሲሆንና የዜጎች የመንቀሳቀስ መብት በክልል ሲገደብ ኢኮኖሚው እንዳያደግ ማድረግ አያጠይቅም። ከዚህ ችግር በተጨማሪ የፖለቲካው ጨዋታ በብሄር ላይ በመቆሙ ለሙስና በጣም ተጋልጠናል። የአንድ ቡድን ሃብት ያለልክ ሲያደግ ሌላው እየቆረቆዘ እንዲሄድ አድርጓል። እነ ኤፈርት የሀገሪቱን አንጡራ ሃብት የያዙ ድርጅቶች ሲሆኑ በዋናነት ሃብትነታቸው የትግራይ ነው ይባላል። ይህ አይነቱ የኢኮኖሚ እድገት ለዜጎች ምቹነት አይሰጥም ብቻ ሳይሆን ለግጭትም መንስዔ ይሆናል።

በሌላ በኩል አንድ የኢኮኖሚ ምሁር የኢትዮጵያን ብሄራዊ ሃብት በተመለከት ጥሩ ግምገማ አድርገው ነበር። እኚህ ምሁር ያሉት ምንድን ነው አገሪቱ በአጠቃላይ ሁለት ጊዜ የብሄራዊ ሃብት ዝውውር አድርጋለች ይላሉ።

የመጀመሪያው የሃብት ዝውውር በደርግ ጊዜ የተካሄደው መሆኑ ነው። እንደሚታወቀው ኢትዮጵያ ከዘውድ አገዛዝ ስትላቀቅ ደርግ ያደረገው የመጀመሪያ ነገር የመሬት አዋጅ ነበር። በባላባቶች ተይዞ የነበረውን መሬት በአንድ ለሌላ አዋጅ ነጥቆ ለድህረ ገጽ በገመድ አካፍሏል። ቀጥሎም የከተማ ትርፍ ቤትና ቦታን በሚመለከት በአንድ ለሌላ አዋጅ አውጆ ሁለት ቤት ያለውን አንዱን በመንጠቅ ያንን የተነጠቀውን ቤት ለቀበሌ እየሰጠ ድሆችን እያዳበለ ሸንሸኖ አድሏል። ይህን የሃብት ዝውውር ስናይ ውሳኔው ፖለቲካዊ ብቻ በመሆኑ የሃገሪቱን የረጅም ጊዜ የኢኮኖሚ እድገት ሳያገናዝብ የተወሰነ ነበር። ሃገሪቱ ሃብትን ስታዛውር ጥበብን አላሳየችም ለማለት ነው። የሆነ ሆኖ ግን መሬት የሌላቸው መሬት በማግኘታቸው የቀበሌ ቤት በመብዛቱ የተደሰቱ ፍትህ ወረደ ያሉ ብዙ ናቸው። ይሁን እንጂ አንዳንድ ምሁራን እንደሚሉት ሃብት ተበጣጠሰ ሃገሪቱ ለእድገት የሚያንደረድራትን ሁሉ በጣጠሰች ይላሉ።

ስለሆነም ሁላችን ተያይዘን ተመሳሳይ ድሃ ሆነን ቁጭ ከማለት ውጭ የመጣ ነገር የለም እንዴውም ድህነት ወደ ገበሬው የገባው በዚህ ዘመን ነው ይላሉ። ያም አለ ይህ በወቅቱ ኢትዮጵያ የተከተለችው የሃብት ክፍፍል የሶሻሊዝም ርዕዮተኝ መሰረት ያደረገ በመሆኑ ሁኔታው በደርግ በኩል በጣም ስሜታዊና የማይቀለበስ አይነት ነበር። ደርግ በዚህ ጉዳይ ላይ የባለሙያ ምክርም ሊሰማ አይፈልግም ነበር። ይህ የብሄራዊ ሃብት ዝውውር ከተጠናቀቀ በሁዋላ የሃገሪቱ አጠቃላይ እድገት በጣም አዝማሚል። ጎረቤት አገራት የተሻለ ሲራመዱ እኛ ዘገየን።

ደርግ በኢህአዴግ ሲተካ ደግሞ ሌላው የሃገር ሃብት ዝውውር ተደረገ ይላሉ ምሁራን። ይህ ዝውውር እንደ ደርግ በህግና በግልጽ ሳይሆን በጣም ሲስተማቲክ በሆነ መንገድ የሃገር ሃብት ወደ አንድ ጠባብ ቡድን ተዛውሯል። ፖለቲካው ብሄርተኛ ሲሆን ስልጣኑን የያዘው ህወሃት የራሴ ወደሚለው ቡድን ብዙ ሃብት አዛውሯል። ሲጀምር ሃገሪቱ ሃብታም ታፈራ የነበረው ብዙ ድሆችን እየጨመረች ነው። ብዙ ድሆችን እያፈራች አንድ ሃብታም ታወጣለች። ይህ ሃብታም ደግሞ በአብዛኛው ከአንድ ብሄር እንዲሆን በመደረጉ የተዛወረው ሃብት ለቅራኔ ምክንያት ሆኗል። ይህ ችግር የፖለቲካው ተፈጥሮ ስሜት ያመጣው በመሆኑ ከፌደራሉ ቅርጽ ጋር ይያያዛል። ዛሬ የኦሮምያና የአማራ አንዱ ጥያቄ በኢኮኖሚ እኛ ተጎዳን ሃብት ወደ አንድ ጠባብ ቡድን ተዛውሯል ነው። ለምን ድሃ ሆንን ሳይሆን ያልንን ሃብት ወደ አንድ ቡድን ለምን አዘራችሁት ነው። የፍትህ ጥያቄ ነው። በሌላ በኩል መሬት የመንግስት በመሆኑና ባለመሸጥ ባለመለወጡ ግብርናው እንዳያድግ አድርጎታል። በዚህ የግብርና ፖሊሲ ኢትዮጵያ የቱንም ያህል ግብአት ብትጠቀም አታድግም። በአጠቃላይ ግን የብሄር ፌደራሊዝም ብሄራዊ ሃብት እንዳንይዝ የሃብት ክምችት ለጥርጣሬና ለግጭት መንስዔ እንዲሆን ሙስና እንዲጨምር አድርጎብናል።

በሌላ በኩል የኢትዮጵያን ፊስካል ፌደራሊዝም ስናይ የምንማረው ጉዳይ አለ። ሁሉም ክልሎች የራሳቸውን ባጀት ለመሸፈን ያላቸው አቅም ወደ 27 እና 28 ምን አልባት ቢበዛ 30 በመቶ ብቻ ነው። የሚያገኙት ገቢ ይህን ያህል ብቻ ነው የሚደግፋቸው። ሁሉም ክልሎች በአማካይ እስከ 70 በመቶ የሚሆነውን ባጀታቸውን የሚደገሙት ከፌደራል መንግስት ነው። የፌደራል መንግስት እርዳታና ብድርንም ጨምሮ ነው ይህን ድጎማ የሚያደርገው። ይህ የሚያሳየው ሃገሪቱ ከኢኮኖሚ አንፃር ማእከላዊነት እንዳላት ነው። የፌደራል መንግስትም ከኢኮኖሚ አንፃር እጅግ ጠንካራ ነው። ብሄሮች ልባቸው እዚያ ፌደራል ላይ የተሰቀለውም ስርተንም በርዳታም ያገኘነውን ፍትሃዊ በሆነ መንገድ እንድንካፈል የፌደራሉ ስልጣን ፍትሃዊ በሆነ መንገድ መከፋፈል አለበት ነው።

6. ለአስተዳደር አመቺነት

የሚገርመው ነገር እስካሁን ባየንበት አንግል በሙሉ ከፌደራል ጽንሰ ሃሳብ ጋር የሚጣረስ ስርዓት ነው ኢትዮጵያ የምትከተለው። ይህንን ሁሉ ካየን በሁዋላ ለመሆኑ እንዴው ለአስተዳደርስ ይመቻል ወይ ብለን ብንጠይቅም ትላልቅ ችግሮች ተጋርጠውበታል። ሃረሪን የምታክል አራት መቶ ኪሎሜትር ስኮየር የማትሞላ ክልል አድርጎ በሌላ በኩል ደግሞ አሮምያን የሚያህል ግዙፍ አገር አንድ ክልል አድርጎታል። የክልሎችን ዲሞክራሲና ደንሲቲ ስናይ በጣም ለአስተዳደር የማይመች ክፍፍል እንደሆነ እናያለን።

7 አብዮታዊ ዴሞክራሲና የፌደራል ሥርዓት

አብዮታዊ ዴሞክራሲ የሚባለው ነገር በኢትዮጵያ ውስጥ ከህገ መንግስቱም በላይ ቦታ የተሰጠው ይመስላል። በርእዮቱ ግልጽነት ላይ የሚነሱ ጥያቄዎች እንዳሉ ሆነው ምሁራን እንደሚሉት አብዮታዊ ዴሞክራሲ ቀድሞ የተፈጠረው በሌኒን ሲሆን ዓላማው ወደ ሶሻሊዝም ስርአት መሸጋገሪያ ይሆናል ተብሎ ነበር ይባላል። ይሁን እንጂ ኢትዮጵያ ደግሞ ወደ ሊብራል ዴሞክራሲ እንዝበታለሁ ትላለች እያሉ የሚተቹ አሉ። ርዕዮቱ ራሱ የተሳሳተ ባቡር ነው ነው ነገሩ። ትልቁ ጉዳይ ግን ይህ አብዮታዊ ዴሞክራሲ የሚባል ትምህርትና ልማታዊ መንግስት የሚባል ዶክትሪን የሚፈልገው አንድ ነገር ቢኖር ጠንካራ ማእከላዊነት ያለው ሥርዓት ነው።

ሀወሃት/ኢህአዴግ ሁሉ በአብዮታዊ ዲሞክራሲ ትምህርት ካልተጠመቀ ሞቼ እገኛለሁ የሚያሰኘው ትምህርቱ የኒፎርሚቲን ወጥነትን ስለሚጠይቅ ነው። ኢትዮጵያ ይህንን ርዕዮተኛ ከሀገር መንግስት አብልጣ ይዞ በሌላ በኩል የፌዴራል ስርዓትን መተግበር አትችልም። ፌዴራሊዝም በተፈጥሮው ሊብራል ነው። ለቀቅ ብሎ ስቴቶች በራሳቸው እውቀትና ችሎታ እንዲንቀሳቀሱ እድል የሚሰጥ ሲሆን አብዮታዊ ዲሞክራሲ ጠንካራ አሃዳዊ መንግስትን ይሻል።

በአሁኑ ሰዓት በገዢው ፓርቲ አካባቢ የዚህ ችግር ነፃብራቅ ብዙ ያልታየው በእውነት የፌዴራል ስርዓት ስለሌለ ነው እንጂ እውነተኛ የፌዴራል ስርዓት ቢኖር አብዮታዊ ዲሞክራሲ ችግር ፈጠረ ተብሎ ቶሎ ይጣል ነበር። ልማታዊ መንግስትነትም እንደዚሁ ነው። ከፍተኛ የሆነ ብሄራዊ ስሜትና አሃዳዊ አስተዳደር ይጠይቃል። እንግዲህ ሃገራችን እየሆነ ያለው ምንድን ነው? አገሩን ሁሉ በአብዮታዊ ዲሞክራሲ ለማጥመቅ እየተሞከረ በሌላ በኩል የፌዴራል ስርዓትን ለመነተት ይሞክራል። አብዮታዊ ዲሞክራሲ እንኳን አቶ ስዩም የሚሉትን አይነት ፌዴራሊዝም ይቅርና መድብለ ፓርቲን የሚሸከም ትክኛ የለውም። በጣም ወጥነትን ይሻል። በአጠቃላይ ያለው የፖለቲካ ውቅር ማለትም የብሄር ፖለቲካ፣ አብዮታዊ ዲሞክራሲ፣ ልማታዊ መንግስት፣ የብሄር ፌዴራሊዝም አብረው የማይሄዱ አንዱ ለአንዱ ጠንካራ ደጋፊ ያልሆኑ ናቸው። እነዚህ የማይደጋገፉ ነገሮች ሁሉ የሚተራመሱበት ስርዓት ነው ያለን። በአጠቃላይ ከመንግስት አምባገነናዊ ባህሪ በተጨማሪ ከፍተኛ የአወቃቀርና የርዕዮተኛ ችግሮች አሉብን። ምን ዓይነት የመንግስት ስርዓት ያሻናል?

እንግዲህ አሁን ያለው የኢትዮጵያ የመንግስት ስርዓት ግዙፍ ችግሮችን የያዘ በመሆኑ ባስቸኳይ መለወጥ ይኖርበታል። ታዲያ ሲለወጥ ምን ዓይነት የመንግስት ስርዓት ያሻናል የሚለው ጥያቄ በጥብቅ መታየትና መጠናት አለበት። ከዚህ በፊት ደጋግሜ በጻፍኳቸው ጽሁፎች እንደጠቋቆምኩት ኢትዮጵያ አዲስ የመንግስት ስርዓት ያሻታል። ይህ ስርዓት ምን መምሰል አለበት ካልን ስኪዩላር የፌዴራል ስርዓት ሆኖ ነገር ግን የአገር አስተዳደር ስናዋቅር ከተለመዱት ሶስቱ የመንግስት አካላት ማለትም ህግ አውጭው ህግ አስፈጻሚውና ህግ ተርጓሚው በተጨማሪ አንድ የአርበኞች ቤት ቢኖረንና አራት ሲስተሞች ቢኖሩን ጥሩ ነው። ይህ የአርበኞች ቤት የባህል መሪዎችን የሚይዝ ከየባህላዊ ቡድኑ የተውጣጡ አባላትን የሚይዝ ሆኖ የባህልና የሰላም ጉዳዮችን እየሰራ ተከብሮ ይኖራል። በዚህም የቡድኖች የባህላዊ ማንነት ይጠበቃል የእኩልነት ስሜት ይመጣል። የብሄር ኢንተርፕራይደንስ የተባሉት ቦታ ያገኛሉ።

ሁለተኛው ክፍል ደግሞ ሶስቱን የመንግስት መዋቅሮች የሚይዘው መንግስት በህዝብ ምርጫ ስልጣን እየያዘ የሚኖር ይሆናል። እነዚህ ሶስቱ የመንግስት ስልጣኖች ቼክና ባላንስ እያደረጉ ይኖራሉ። የሃገሪቱ የስልጣን መወጣጫ ደግሞ የፖሊሲና የአመለካከት ልቀት ብቻ እንዲሆን ማድረግ ያስፈልጋል። ኢትዮጵያን ከብሄር ፖለቲካ በማላቀቅ ጨዋታው በብሄራዊ አጀንዳ ዙሪያ እንዲሆን መደረጉ የፌዴራል ስርዓቱን ስኪዩላር ወይም ሳይንሳዊ ያደርገዋል። ኢትዮጵያ አዲሱን የፌዴራል ስርዓት ስታዋቅር በስቴቶችና በፌዴራል መንግስት መሃል የስልጣን መካፈል የሚኖር ሲሆን አንዱ መንግስት ሌላውን እንዲጠብቅ ተደርጎ መዋቀር ይኖርበታል። በሌላ በኩል ደግሞ በአሁኑ ሰዓት ያለውን የፍትህ ስርዓትና የፖለቲካ ሹመትን መጣበቅ ማላቀቅ ያስፈልጋል። የፌዴሬሽን ምክር ቤት የሚሰራውን የሀገር መንግስት ትርጉም ጉዳይ አፍርሶ ራሱን የቻለ የሀገር መንግስት ትርጉም ፍርድ ቤት ማቋቋም አንዱ የአዲሱ የፌዴራል ስርዓት ስራ መሆን ያይኖርበታል።

ሌላው ትልቁ የአዲሱ የፌዴራል ስርዓት ዋና መሰረት ሊሆን የሚገባው የኢትዮጵያውያን አዲስ ኪዳን ነው። ይህ ማለት ካለፍንበት የፖለቲካ ስርዓትና አሁን ካለንበት የብሄር ፌዴራሊዝም አንጻር ብዙ ብዥታዎች ተፈጥረዋል። የተፈጥሮ ሃብትን በሚመለከት፣ ባህላዊ ማንነትን በሚመለከት፣ የጋራ ሃብትን በሚመለከት ብዥታዎች ተፈጥረዋል። ይህንን ጉዳይ ለማጥራትና አገራችንን በማይነቃነቅ መሰረት ላይ ጥለን ወደ ልማት ለመግባት ኢትዮጵያውያን አንድ ከፍ ያለ ኪዳን መግባት ይኖርብናል። ይህ ኪዳን ህገ መንግስት ሳይሆን ከዚያ በላይ የሚውል ለትውልድ የምናሳልፈው ቃል ኪዳን ነው። በይዘቱ የምናነሳው ጉዳይ ያሉንን የተፈጥሮ ሃብትና እሴቶች ለኢትዮጵያና ኢትዮጵያዊነት መስዋዕት የምናደርግበት ከፍተኛ ኪዳን ነው። ይህ ኪዳን የፖለቲካ መሰረታችን የፌዴራል ስርዓት መሰረታችን ይሆናል። በጠራ ማህበረ ፖለቲካ መሰረት ላይ ቆመን እንድንቀጥል ይረዳናል። በሌላ በኩል አዲሱ የፌዴራል ስርዓት ሲዋቀር ስቴቶች የብሄር ስም ይዘው ሳይሆን ሌሎች ስያሜዎች እየተሰጧቸው እንዲዋቀሩ መደረግ አለበት። ከዚህ በተጨማሪ የፌዴራል

ስርዓቱ ህገ መንግስታዊ ዳኛ ብቻ ሳይሆን አዲተርም ቢኖረው ጥሩ ነው። ይህ አዲተር ስቴቶችን የሚያነቃቃ ስራ እየቆጠረ የሚከታተል ቢሆን ጥሩ ነው። ይህ የፌዴራልን ስርዓት አይጥስም። ይህ አዲተር ስቴቶችን ብቻ ሳይሆን የፌዴራል ተቋማትንም የሚያነቃቃ ስራ የሚቆጥር ቢሆን መነቃቃትን ያመጣል።

አዲሱ የፌዴራል ስርዓት ሲዋቀር የቋንቋ አጠቃቀምን በተመለከት አዲስ የቋንቋ አጠቃቀም መቀየስ ይኖርበታል። ኢትዮጵያ እንደ ሃገር ያላትን የጎኖሽና ቀጥታ ግንኙነት ለማሳለጥ የህብረት ቋንቋ ይሻታል። በዚህ መሰረት አንድ የህብረት ቋንቋ ይኖረናል። ከዚህ በሁዋላ

ስቴቶች እንደ ሁኔታው እስከ ሁለት የሚደርስ አፊሺያል ቋንቋ እንዲኖራቸው ሊደረግ ይቻላል። ይህ ማለት የህብረቱ ቋንቋ እና አንድ በዚያ ስቴት ስር ያሉ ብዙ ሰዎች የሚናገሩት ቋንቋ ማለት ነው። ከዚህ በሁዋላ በመላው ሃገሪቱ በማዘጋጃ ቤት ደረጃ የህብረት ቋንቋና የአካባቢ ቋንቋ አፊሺያል እንዲሆኑ ማድረግ ይቻላል። ይህ አሰራር በኢኮኖሚ ላይ የሚያመጣው ተጽእኖ ጉልህ አይሆንም። የግድ የብሄሮች መብት መጠበቅ አለበት። ስለዚህ ኢትዮጵያ በአዲሱ አስተዳደር የቋንቋ አጠቃቀሟን እንዲህ ብታደርግ ሁሉም የሃገሪቱ ቋንቋዎች በታችኛው የስልጣን ርክን ላይ ስለሚሰሩ የቋንቋ አጠቃቀም ፍትህ ይወርዳል። ዜጎች በቋንቋቸው አገልግሎት ሲያገኙ ልማት ይፈጥራል። የሃገር ፍቅር ስሜት ይጨምራል። በመሆኑም አዲሱ ስርዓት በዚህ መንገድ ቢዋቀር የተሻለ ነው። ስርዓቱ ማንነትን ሊንከባከብ የሚችለው በዚህ መንገድ ቢሆን የተሻለ ይሆናል። የስቴቶችን አመሰራረት በተመለከተ የህዝብ አሰፋፈርን ለአስተዳደር አመቺነትን እያዩ መመስረት ይገባል። ከዚህ በተጨማሪ ህገ መንግስቱ ስቴቶችና ፌደራል መንግስት የሚካፈላቸውን ስልጣኖች ለይቶ ማስቀመጥ አለበት። ሁሉንም መንግስታት አብረው የሚሰሯቸውንም እንዲሁ በግልጽ ማስቀመጥ ይኖርበታል። ግልጽና ሃቀኛ የስልጣን ክፍፍል ያለበት ስርዓት መፍጠር ጥሩ ነው። በአጠቃላይ ኢትዮጵያ ፓለቲካዋን ከብሄር ፓለቲካ ማላቀቅና ባህልን በሌላ ጠገማ መጠበቅ ይኖርባታል። እንዲህ ስታደርግ የተሻለ ሥርአት ትመሰርታለች።

አስተያየት ወይም በጽሁፉ ዙሪያ ጥያቄ ካለ በሚከተለው አድራሻ ያገኙኛል

geletawzeleke@gmail.com

እግዚአብሔር ኢትዮጵያን ይባርክ!